

NEYRO‘RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TARBIYA ORQALI YOSHLARDA KOGNITIV MAFKURAVIY REZISTENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Abdullayeva Arofatxon Abdovaxobovna

Andijon davlat pedagogika instituti v.b,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xabibullayeva Oydinoy Saydullo qizi

Pedagogika yo‘nalishi 1-bosqich 101 guruh (kechki) talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19413201>

Annotatsiya: neyroraqamli sivilizatsiya sharoitida yoshlar ongiga kuchli axborot oqimi, raqamli texnologiyalar va global mafkuraviy ta’sirlar kuchayib borayotgan bir davrda milliy tarbiyaning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — milliy qadriyatlar, an’analar va ma’naviy meros asosida yoshlarda kognitiv-mafkuraviy rezistentlikni shakllantirishning samarali mexanizmlarini aniqlashdan iborat.

Аннотация: В условиях нейроцифровой цивилизации, когда на сознание молодежи усиливается влияние мощного потока информации, цифровых технологий и глобальных идеологических воздействий, анализируется роль и значение национального воспитания. Основная цель исследования — определить эффективные механизмы формирования у молодежи когнитивно-идеологической устойчивости на основе национальных ценностей, традиций и духовного наследия.

Annotation : In the context of a neuro-digital civilization, where a powerful flow of information, digital technologies, and global ideological influences increasingly affect the consciousness of young people, the role and significance of national upbringing are analyzed. The main objective of this research is to identify effective mechanisms for developing cognitive and ideological resilience among youth based on national values, traditions, and spiritual heritage.

Kalit so‘zlar: kognitiv rezistentlik, mafkuraviy immunitet, axborot xavfsizligi, raqamli madaniyat, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari, yoshlar ijtimoiylashuvi.

Ключевые слова: когнитивная резистентность, идеологический иммунитет, информационная безопасность, цифровая культура, навыки критического мышления, социализация молодежи.

Keywords: cognitive resilience, ideological immunity, information security, digital culture, critical thinking skills, youth socialization.

Kirish: Bugungi globallashuv va tezkor axborot almashinuvi davrida insoniyat tamoman yangi bosqich — neyroraqamli sivilizatsiya sharoitida yashamoqda. Sun’iy intellekt, raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va algoritmik boshqaruv tizimlari inson tafakkuri, dunyoqarashi hamda qadriyatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, yoshlar ongiga kirib borayotgan turli axborot oqimlari ularning fikrlash tarzini, qaror qabul qilish mexanizmlarini va mafkuraviy pozitsiyasini shakllantirishda muhim omilga aylanmoqda.[1.12] Bunday murakkab sharoitda yosh avlodni nafaqat bilimli, balki mustahkam e’tiqod va mustaqil tafakkurga ega shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biridir. Neyroraqamli muhitning o‘ziga xos jihati shundaki, u inson ongiga sezilarli va ba’zan sezilmas ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega. Axborotning haddan tashqari ko‘pligi, manipulyativ kontent, g‘oyaviy tahdidlar hamda madaniyatsiz oqimlar yoshlarning kognitiv barqarorligiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Shu bois kognitiv-mafkuraviy rezistentlik — ya’ni insonning turli axborot xurujlariga nisbatan tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va ongli ravishda munosabat bildirish qobiliyatini shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Milliy tarbiya

ana shunday murakkab jarayonda tayanch omil sifatida namoyon bo‘ladi. Zero, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, madaniy meros va ma’naviy an’analar yoshlar ongida mustahkam ichki immunitetni shakllantiradi

Adabiyotlar tahlili: Neyro‘raqamli sivilizatsiya sharoitida milliy tarbiya orqali yoshlarda kognitiv-mafkuraviy rezistentlikni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va falsafa fanlari kesishgan nuqtada shakllanayotgan dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Raqamli texnologiyalar, sun‘iy intellekt va global axborot oqimlari kuchaygan bir davrda yoshlarning ongiga turli mafkuraviy ta’sirlar tez va chuqur kirib borayotgani ushbu masalani alohida ahamiyatli qiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur muammo uch asosiy yo‘nalishda o‘rganilmoqda: neyro-psixologik yondashuv, mafkuraviy xavfsizlik va milliy tarbiya konsepsiyalari doirasida.[2.54] Neyroilmiy tadqiqotlarda inson miyasi va raqamli muhit o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir jarayonlari keng tahlil qilinadi. Masalan, Manfred Spitzer o‘zining “Raqamli demensiya” asarida raqamli qurilmalardan haddan tashqari foydalanish kognitiv jarayonlarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi, diqqatning parchalanishi va mustaqil fikrlashning susayishiga olib kelishini ta’kidlaydi. Shuningdek, Nicholas Carr “The Shallows” nomli asarida internet tafakkur chuqurligini kamaytirishi, insonni yuzaki fikrlashga moyil qilishi haqida ilmiy dalillar keltiradi. Ushbu qarashlar yosh avlodda tanqidiy tafakkur va mafkuraviy immunitetni shakllantirish zarurligini asoslab beradi. Kognitiv rezistentlik tushunchasi psixologiyada shaxsning tashqi axborot bosimiga nisbatan barqaror fikrlash qobiliyati sifatida talqin etiladi. Bu borada Daniel Kahneman tomonidan ilgari surilgan “tez va sekin fikrlash” nazariyasi muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. U inson tafakkuri ko‘pincha intuitiv va tezkor xulosalarga tayanishini, bu esa manipulyativ axborotlarga nisbatan zaiflikni oshirishini ko‘rsatadi. Demak, yoshlarni ongli, tahliliy va refleksiv fikrlashga o‘rgatish mafkuraviy rezistentlikni mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu tadqiqot neyroraqamli sivilizatsiya sharoitida milliy tarbiya orqali yoshlarda kognitiv mafkuraviy rezistentlikni rivojlantirishga qaratilgan. [3.27] Tadqiqotning asosiy maqsadi yoshlar ongida mafkuraviy qaror qabul qilish jarayonlarini kuchaytirish va milliy qadriyatlar orqali ularni raqamli axborot makonidagi salbiy ta’sirlardan himoya qilish yo‘llarini aniqlashdir. Tadqiqot obyekti sifatida yoshlarda qaror qabul qilish jarayonlari va ularning ijtimoiy-madaniy muhitga moslashuvi tanlangan. Predmeti esa milliy tarbiya orqali kognitiv mafkuraviy rezistentlikni shakllantirish usullari va ularning samaradorligi hisoblanadi.– eksperimental usul. Tadqiqot doirasida yoshlar guruhida milliy tarbiya elementlari bilan interaktiv Tadqiqotda bir nechta usullar qo‘llanadi. Birinchisi, tahliliy-uslubiy metod bo‘lib, u milliy tarbiya, mafkuraviy rezistentlik va neyroraqamli texnologiyalar ta’siri bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni o‘rganishdan iborat. Shu bilan birga, turli mamlakatlardagi tajribalarni solishtirish orqali yoshlar ongiga ta’sir ko‘rsatadigan mexanizmlarni aniqlash mumkin. Ikkinchi metod neyroraqamli o‘quv dasturlari sinovdan o‘tkaziladi. Ushbu jarayonda qatnashchilarning qaror qabul qilish, ma’lumotni tahlil qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar kuzatiladi. Shuningdek, so‘rovnoma va intervyu metodlari ham qo‘llanadi.[4.39] Yoshlar orasida milliy qadriyatlar va mafkuraviy qarorlarga munosabatlarni o‘rganish uchun strukturalangan so‘rovnomalar o‘tkaziladi, shuningdek pedagoglar va psixologlar bilan suhbatlar orqali kognitiv rezistentlikni shakllantirish strategiyalari aniqlanadi. Tadqiqotning bosqichlari quyidagicha: avvalo, nazariy tayyorgarlik bosqichi amalga oshiriladi, bunda milliy tarbiya, mafkuraviy rezistentlik va neyroraqamli sivilizatsiya bo‘yicha ilmiy manbalar tahlil qilinadi. Keyingi bosqich – empirik tadqiqot, unda yoshlar guruhi tanlanadi, eksperimental dasturlar ishlanadi va so‘rovnomalar hamda intervyular orqali ma’lumotlar yig‘iladi. Keyinchalik tahlil bosqichi boshlanadi, bu yerda yig‘ilgan ma’lumotlar statistik va kontent-tahlil usullari yordamida o‘rganiladi, milliy tarbiya metodlarining samaradorligi aniqlanadi

Muhokama va natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, neyroraqamli sivilizatsiya sharoitida yoshlar ongiga turli ijtimoiy va axborot oqimlari kuchli ta’sir qiladi. Bu ta’sirlar ba’zan ularning qaror qabul qilish jarayonlarini murakkablashtiradi va noto’g’ri mafkuraviy qarorlar qabul qilishga olib keladi. Shu sababli milliy tarbiya vositalarini maqsadli ravishda qo’llash yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini mustahkamlash va ularni mafkuraviy manipulyatsiyalardan himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Eksperimental tadqiqotlar ko’rsatdiki, milliy tarbiya elementlarini o’z ichiga olgan interaktiv dasturlar yoshlar orasida kognitiv mafkuraviy rezistentlikni sezilarli darajada oshiradi. [5.25]Yoshlar o’z qarorlarini shakllantirishda milliy qadriyatlar va tarixiy tajribalarni hisobga olishga intilgan, shuningdek, axborot manbalarini tanqidiy baholash qobiliyati kuchaygan. Shu tariqa, milliy tarbiya nafaqat bilim berish vositasi sifatida, balki yoshlarning ongini raqamli muhitdagi salbiy ta’sirlardan himoya qiluvchi mexanizm sifatida ham samarali ekanligi aniqlandi

Xulosa:Bugungi kunda neyroraqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning kengayishi bilan yoshlar axborot maydonida har tomonlama ta’sir ostida qolmoqda. Shu sababli, milliy tarbiya orqali kognitiv mafkuraviy rezistentlikni shakllantirishning ahamiyati tobora oshmoqda. Milliy tarbiya nafaqat yoshlarning bilim va ko’nikmalarini boyitadi, balki ularni ma’naviy qadriyatlar, milliy g’urur va tanqidiy tafakkur bilan mustahkamlaydi. Shu yo’l bilan yoshlar informatsion tahlikalarga, noto’g’ri yoki manipulyativ axborotlarga nisbatan chidamlilik kasb etadi, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va jamiyatning ijtimoiy-madaniy qadriyatlarini hurmat qiladi. Natijada, milliy tarbiya yosh avlodni nafaqat texnologik jihatdan yetuk, balki mafkuraviy jihatdan barqaror va sog’lom shaxs sifatida shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, neyroraqamli sivilizatsiya sharoitida milliy tarbiya – bu yoshlarni nafaqat bilimli, balki mafkuraviy jihatdan mustahkam va jamiyatga foydali insonlar etib voyaga yetkazishning asosiy omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gesnot, R. The Impact of Artificial Intelligence on Human Thought — tadqiqot sun’iy intellekt va kognitiv jarayonlarga ta’sirini tahlil qiladi.

2. Lighthart, S., Ienca, M., Meynen, G. Minding rights: Mapping ethical and legal foundations of ‘neurorights’ — neyrotexnologiyalar va ma’naviy xavfsizlik kontseptsiyalarini muhokama qiladi.

3. International Journal of Social Science and Education Research, 2025 — neyroraqamli ta’lim va mafkuraviy-siyosiy tarbiya integratsiyasi bo’yicha ilmiy maqola.

4. Ta’lim va aqliy taraqqiyot — ta’lim jarayonining kognitiv rivojlanishga ta’siri bo’yicha tahliliy maqola.

5. O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida tarbiya jarayonini modernizatsiyalashning kontseptual mohiyati — milliy tarbiya va pedagogik yondashuvlar.